

PIOTR KROCZEK
Kraków

SYTUACJA PRAWNA DZIECI W KONTEKŚCIE CHRZTU ŚWIĘTEGO I WYCHOWANIA RELIGIJNEGO

Prawa dzieci są przedmiotem licznych regulacji zarówno w prawie międzynarodowym, jak i w prawie polskim. Również prawo wewnętrzne Kościołów i związków wyznaniowych zawiera akty normatywne odnoszące się do zespołu tych praw. Jest to zrozumiałe, bowiem osoby te wymagają szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej¹. Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie niektórych zagadnień dotyczących pozycji dzieci w prawie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, Kościoła rzymskokatolickiego na tle regulacji prawa polskiego. W optyce analizy znajdują się wybrane uprawnienia dzieci bardzo istotne szczególnie z punktu widzenia chrześcijaństwa, a mianowicie te związane z chrztem świętym oraz z wychowaniem religijnym.

1. Prawa związane z chrztem

Chrzest, jako pierwszy z przyjmowanych sakramentów, z tego powodu określany jako *ianua sacramentorum* („brama sakramentów”) (kan. 849 KPK²), jest dla członków religii chrześcijańskiej niezwykle istotnym elementem życia religijnego. Po pierwsze dlatego, że przyjęcie chrztu jest konieczne do zbawienia

¹ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526), Preambuła. Na temat historii rozwoju świadomości praw dziecka Z. Grocholewski, *Prawa dziecka w międzynarodowych deklaracjach i w nauczaniu Kościoła*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 34(2001), 47–49.

² KPK = *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” (=AAS) 75 (1983), cz. II, 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

(Mk 16,16; § 68 nr 2 PS³; kan. 849 KPK; KKK⁴ 1257). Po drugie, chrzest święty jest niezbędną podstawą włączenia w Kościół⁵, jako wspólnotę ludzi praktykujących swoją wiarę w sposób zorganizowany (§ 68 nr 3 PS; kan. 96 KPK)⁶.

1.1. Prawo luterańskie

Wspólną praktyką zarówno Kościoła katolickiego jak i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego jest udzielanie chrztu dzieciom (§ 68 nr 2 PS; kan. 867 § 1 KPK). Ta praktyka ma starożytne korzenie⁷.

Obecne prawo luterańskie stanowi precyzyjnie, że „sakrament Chrztu Świętego powinien być udziałem dziecka w pierwszych sześciu tygodniach życia dziecka” (§ 69 nr 1 PS). Jeżeli rodzice nie wypełnią tej normy i nie przyniosą dziecka do Chrztu Świętego w ciągu pierwszego roku życia dziecka to duchowny powinien odwiedzić takich rodziców i zapytać o powody, przeprowadzając rozmowę duszpasterską (§ 69 nr 1 PS). Prawodawca nie przewidział żadnych konsekwencji oporu rodziców wobec wskazanych w przepisie duszpasterskich działań.

Zauważyć należy, że prawo luteranów w Polsce nie zawiera definicji terminu „dziecko”. Konsekwencją tego braku jest to, że prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego nie zawiera żadnych regulacji w zakresie ochrony woli dzieci odnośnie przyjęcia chrztu. Tak więc nie istnieje ochrona praw dziecka w tym zakresie. Można jednak, jak się wydaje, mówić o ochronie prawa do wyrażenia sprzeciwu woli na przyjęcie chrztu jedynie u podmiotów, które nie są zaliczane do „dzieci”. Tak więc granicą od której można mówić o ochronie woli podmiotu we wspomnianym zakresie jest zakres pojęciowy terminu „dziecko”.

³ PS = *Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Tekst jednolity opracowany na 10 sesję XII Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP w dniach 14–16 października 2011 r., w: <http://www.luteranie.pl/pl/files/file/ps.pdf> (dostęp 10.03.2012 r.).

⁴ KKK = *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.

⁵ R. SOBĄŃSKI, *Chrzest jako czynnik konstytuujący Kościół w dokumentach Soboru Watykańskiego II*, „Słaskie Studia Historyczno-Teologiczne” 3 (1970), 137–164 oraz R. SOBĄŃSKI, *Chrzest jako podstawa jedności Kościoła*, Warszawa 1971.

⁶ Chrzest jest jednym, oprócz Ewangelii, Wieczerzy Pańskiej, władzy odpuszczania grzechów, urzędu zwiastowania Słowa Bożego oraz wspólnoty nabożeństwa i modlitwy, widzialnym znakiem Kościoła (*Deklaracja wstępna, ŻPW = Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 1996 r. z późniejszymi zmianami*). Tekst jednolity opracowany na 10 sesję XII Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP w dniach 14–16 października 2011 r., w: <http://www.luteranie.pl/pl/files/file/zpw.pdf> (dostęp 10.03.2012).

⁷ Zob. A. PODZORSKI, *Czy chrzest dzieci jest biblijny?*, Bielsko-Biała 2000; SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDELI, *Instructio Pastoralis actio de baptismo parvulorum*, AAS 72 (1980), 1137–1156, nr 4–5.

Dla jasnego podania zakresu normy z § 69 nr 1 PS i określenia, kto ma być ochrzczony z woli rodziców, trzeba założyć, że w tym zakresie – podobnie jak jest to w wielu innych przepisach, np. dotyczących prawa małżeńskiego⁸ – prawo luterańskie dokonuje recepcji prawa polskiego w zakresie definicji pojęciowej terminu „dziecko”.

1.2. Prawo polskie

W prawie polskim definicję terminu „dziecko” zawiera u.r.z.p.d.⁹ W rozumieniu tej ustawy „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności” (art. 2 ust. 1 u.r.z.p.d.). Jednakże powyższa definicja jest definicją wewnętrzną wymienionego aktu normatywnego i nie może być stosowana jako obowiązująca w całości systemu prawnego w Polsce.

Konwencja z dnia 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka, stanowi w art. 1 tej konwencji wskazuje, że termin „dziecko” „oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat”. Stąd też wydaje się, że można posługiwać się zamiennie z terminem „dziecko” oraz terminem „małoletni”, który w rozumieniu polskiego prawa cywilnego oznacza osobę, która nie ukończyła lat 18 (art. 10 § 1 k.c.) i – w przypadku kobiet – nie zawarła jeszcze małżeństwa (art. 10 § 2 k.c.). Wyjście z małoletności, poprzez uzyskanie pełnoletności określają odrębne przepisy (art. 2 ust. 2 u.r.z.p.d.), czyli regulacje zawarte w k.c.¹⁰ i k.r.o.¹¹.

Jak się wydaje, według prawa polskiego wola dziecka odnośnie przyjęcia chrztu jest związana z wolą jego rodziców, a nawet całkowicie od niej uzależniona. Przepisy Konstytucji RP¹² stanowią bowiem w art. 48, że „rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem¹³”. Dotyczy to także przekonań religijnych.

Wprawdzie, jak zauważa ustrojodawca, rodzice w wypełnianiu swoich uprawnień powinni uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania (art. 48 Konstytucja RP), to ograny państwowe zajmujące się ochroną praw dziecka mogą podejmować interwencje

⁸ P. MAJER, *Uznanie małżeństwa kanonicznego w prawie państwowym*, „Annales Canonici” 6 (2010), 74, przyp. 19, nieco inaczej: P. Kroczyk, *The Rights of the Family in the Vision of the Evangelical Church*, rękopis.

⁹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.).

¹⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).

¹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. i sprostowaniem).

¹³ Oczywiście dotyczy to rodziców, którzy cieszą się pełnią praw rodzicielskich, zob. np. art. 58 § 1a k.r.o.

– oczywiście także w sprawach dotyczących religijnego wychowania dziecka – dopiero wówczas „jeżeli dobro dziecka jest zagrożone” (art. 109 § 1 k.r.o.)¹⁴. Wówczas sąd opiekuńczy może w szczególności: zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, poddać rodziców ograniczeniom, jakim podlega opiekun, poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego, skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi, umieścić małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej osobom, które takich uprawnień nie posiadają (art. 109 § 2 nr 1–5 k.r.o.). Sąd opiekuńczy może także pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej (art. 111 § 1 k.r.o.). Ta bowiem, jak stanowi generalna zasada „powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny” (art. 95 § 3 k.r.o.).

Trudno jednak uważać, że przyjęcie chrztu świętego przez dziecko byłby zakwalifikowane przez organy wymiaru sprawiedliwości jako sytuacja uprawniająca do podjęcia przez nich legalnego działania. Oczywiście, dotyczy to sytuacji, gdy chodziłoby o chrzest święty w warunkach, które nie zagrażałyby zdrowiu lub życiu dziecka¹⁵. Oznacza to, że decyzja rodziców odnośnie przyjęcia chrztu jest dla dziecka, aż do chwili uzyskania pełnoletności, zobowiązująca. Powinni oni jednak powinni wysłuchać dziecko, jeżeli jego rozwój umysłowy, jego stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, oraz powinni uwzględnić w miarę

¹⁴ W polskim prawie rodzinnym zasada „dobra dziecka” jest fundamentalną zasadą (zob. art. 72 Konstytucja RP; zob. np.: art. 56 § 2, art. 62 i nast., art. 133 § 1, art. 145 i nast. k.r.o.). Zasada ta jest często wprost wyrażana w przepisach, np.: art. 56 § 2, art. 58 § 1, art. 61 § 2, art. 61¹⁶, art. 86, art. 93 § 2, art. 95 § 2 i § 3, art. 96 § 2, art. 106, art. 107 § 1 i § 2, art. 113¹ § 1, art. 113² § 1, art. 112³, art. 112⁵ § 2, 114 § 1, art. 119 § 2, art. 120, art. 125 k.r.o. Kluczowe jest zdefiniowanie terminu „dobre dziecko”. Doktryna określa „dobre dziecko” jako „kompleks wartości o charakterze niematerialnym i materialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz do należytego przygotowania go do pracy odpowiednio do jego uzdolnień, przy czym wartości te są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, których struktura zależy od treści stosowanej normy prawnej i konkretnej aktualnie istniejącej sytuacji dziecka (przy założeniu) zbieżności tak pojętego dobra dziecka z interesem społecznym” W. Stojanowska, *Rozwód a dobre dziecko*, Warszawa 1979, 27. Trybunał Konstytucyjny wskazuje, że „dobre dziecko” stanowi konstytucyjną klauzulę generalną, której rekonstrukcja powinna się odbywać poprzez odwołanie do aksjologii konstytucyjnej i ogólnych założeń systemowych (Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2003 r., K 18/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 32).

¹⁵ Przykładowo, jak się wydaje, chrzest poprzez zanurzenie w wodzie rzeki przy niesprzyjających warunkach atmosferycznych, byłby wystarczającą okolicznością umożliwiającą organom działanie. Chrzest przez zanurzenie nie dopuszczony przez prawo Kościoła rzymskokatolickiego i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, zob. kan. 854 KPK: „Chrztu udziela się bądź przez zanurzenie, bądź przez polanie” oraz art. 68 nr 3 PS: „Chrzest Święty [może być dokonany] przez polanie lub zanurzenie w wodzie”.

możliwości jego rozsądne życzenia (art. 95 § 4 k.r.o.). Oczywiście nic nie stoi na przeszkodzie, aby rodzice uznali, że dziecko może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli w sprawach związanych z przyjęciem chrztu świętego czy innymi sprawami związanymi z kultem religijnym. Zdaniem prawodawcy polskiego powinno ono jednak wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra (art. 95 § k.r.o.).

Trzeba zaznaczyć, że swoboda w podejmowaniu przez rodziców decyzji o przyjęciu chrztu przez dziecko nie jest uzależniona od wieku dziecka. Dopiero bowiem uzyskanie pełnoletności przez dziecko skutkuje tym, że wygasa władza rodzicielska nad nim (art. 92 k.r.o.). Kończy się wówczas obowiązek i prawo wychowywania przez rodziców nałożony na nich przez prawodawcę, a tym samym możliwe staje się podjęcie przez zainteresowanego autonomicznych decyzji, także w zakresie realizacji wolności religijnej. Jednakże z racji teologicznych, skutki sakramentu chrztu świętego są przecież niezmywalne (§ 68 nr 3 PS, kan. 864 KPK), podjęcie decyzji przez osobę ochrzczoneą o odrzuceniu chrztu świętego nie zmienia zasadniczo konsekwencji, jakie pociąga za sobą przyjęcie tego sakramentu.

Warto zauważyć, że w prawie polskim, gdy chodzi o chrzest święty ukończenie 13 lat nie stanowi cenzusu. Wskazany wiek wyznacza granicę posiadania ograniczonej zdolności do czynności prawnych (art. 15 k.c.) i jest uznawany przez prawodawcę, jako ważny przy wyrażaniu woli przez małoletniego w innych sprawach, np. w sytuacji, jeżeli rodzice zawarli małżeństwo po ukończeniu przez dziecko trzynastego roku życia, to do zmiany nazwiska dziecka potrzebne jest wyrażenie zgody przez dziecko osobiście (art. 88 § 4, podobnie w art. 89 § 1 i § 2, art. 90 § 1 k.r.o.)¹⁶.

Pewien problem może wyłonić się w sytuacji, w której nie będzie zgodności pomiędzy rodzicami odnośnie chrztu dziecka. Władza rodzicielska bowiem przysługuje obojgu rodzicom w takim samym stopniu i każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania (art. 93 § 1 k.r.o.). Prawo zobowiązuje małżonków do tego, aby decyzje odnośnie rodziny, w tym także spraw dzieci, podejmowali wspólnie (art. 23 k.r.o.), a gdy rodzice nie są małżonkami także mają o „istotnych sprawach dziecka” rozstrzygać razem (art. 97 § 2 k.r.o.). Tak więc zasada współdecydowania jest obowiązująca zarówno rodziców złączonych małżeństwem, jak żyjących osobno.

Należy zauważyć, iż istnieją dwie opcje podejścia do analizowanej kwestii dotyczącej rozbieżności pomiędzy rodzicami odnośnie chrztu dziecka. Opcja pierwsza opiera się na zakwalifikowaniu przyjęcia przez dziecko chrztu świętego

¹⁶ Zob. także art. 122 § 3, art. 118 § 1 i § 2 k.r.o.

do „istotnych spraw rodziny” (art. 24 k.r.o.) lub „istotnych spraw dziecka” (art. 97 § 1 k.r.o.). W opinii doktryny „istotne sprawy rodziny” i „istotne sprawy dziecka” mogą być ściśle ze sobą powiązane. Sprawy te z istoty rzeczy są liczne i nie dają się ująć w zamknięty katalog. Dotyczą one zarówno wszystkich członków rodziny, jak i tylko niektórych z tych osób, lecz leżą w sferze zainteresowania pozostałych. Wśród „istotnych spraw rodziny” wyodrębnić można takie, które mają charakter ściśle osobisty, czyli przykładowo są to sprawy małżeńskie oraz sprawy wychowawcze. Także zakres istotnych spraw dziecka podzielić można na dwie grupy spraw. Pierwsza to te, o których zaliczeniu decyduje ich ogólny charakter oraz sprawy istotne z uwagi na ich doniosłość tylko w danej konkretnej sprawie¹⁷. Wówczas w przypadku braku porozumienia pomiędzy małżonkami-rodzicami lub rodzicami odnośnie chrztu dziecka, każdy z nich może zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu (art. 24, art. 97 § 2 k.r.o.)¹⁸. Wprawdzie orzeczenie sądu jest w tej mierze wiążące dla małżonków¹⁹, lecz trzeba pamiętać, że mogą oni po rozstrzygnięciu sądowym osiągnąć porozumienie o innej treści i odmienne uregulować tę samą sprawę. Takie porozumienie powoduje, że wcześniejsze rozstrzygnięcie sądu traci definitywnie swoją doniosłość prawną²⁰.

Opcja druga opiera się na tym, że zagadnienie chrztu świętego dziecka nie mieści się w zakresie regulacji cytowanych przepisów prawa rodzinnego. A co za tym idzie zakres sądowego rozstrzygnięcia podlegałby ograniczeniu związanemu z naturą spornej materii. Z jednej strony bowiem, zgodnie z regułą *lege non distinguente*, dotyczy on wszystkich spraw, jednak z drugiej strony można podnieść dwa argumenty. Po pierwsze można mieć wątpliwość, czy sprawa chrztu dziecka ma istotne znaczenie dla funkcjonowania małżeństwa i rodziny oraz życia dziecka w rozumieniu prawodawcy polskiego, a co za tym idzie czy nie można ją bezspornie zaliczyć do istotnych spraw, o których stanowi art. 24

¹⁷ Komentarz do art. 24 i art. 97 w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, H. DOLECKI (red.), T. SOKOŁOWSKI (red.), M. ANDRZEJEWSKI, A. LUTKIEWICZ-RUCIŃSKA, A. OLEJNICZAK, A. SYLWESTRZAK, A. ZIELONACKI, w: *System Informacji Prawnej Lex*, Wolters Kluwer Polska.

¹⁸ Takie postępowanie toczy się w trybie nieprocesowym, a jego przebieg reguluje art. 565 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.): „Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach rodziny w braku porozumienia małżonków, jak również udzielenie zezwolenia na dokonanie czynności, do której jest potrzebna zgoda drugiego małżonka lub której drugi małżonek sprzeciwił się, może nastąpić dopiero po umożliwieniu złożenia wyjaśnień małżonkowi wnioskodawcy, chyba że jego wysłuchanie nie jest możliwe lub celowe”.

¹⁹ Trzeba dodać, że rola sądu w tej kwestii nie ogranicza się do funkcji orzeczniczej. Oprócz tego ważną rolę odgrywa funkcja mediacyjna pomiędzy rodzicami, zob. I. IGNATOWICZ, *Wprowadzenie*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. PIETRZYKOWSKI, Warszawa 2010, Nb. 149

²⁰ Komentarz do art. 24, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, H. DOLECKI (red.), T. SOKOŁOWSKI (red.), M. ANDRZEJEWSKI, A. LUTKIEWICZ-RUCIŃSKA, A. OLEJNICZAK, A. SYLWESTRZAK, A. ZIELONACKI, w: *System Informacji Prawnej Lex*, Wolters Kluwer Polska, por. A. ZIELIŃSKI, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, 216.

i art. 97 § 2 k.r.o. Do drugie, można by uznać, że decyzja sądu w zakresie przyjęcia albo nieprzyjęcia chrztu świętego przez dziecko stanowiłaby zbyt daleko idącą ingerencję w osobiste uprawnienia jednego z rodziców i w jego przekonania religijne.

Należy jeszcze przedstawić dwie sytuacje życiowe, w których wykonywanie władzy rodzicielskiej jest uregulowane i to unormowanie może mieć wpływ na chrzest dziecka. Po pierwsze, jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, sąd opiekuńczy może ze względu na dobro dziecka określić sposób jej wykonywania. Po drugie, w przypadku rozwodu lub separacji sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków. Ma przy tym uwzględnić porozumienie małżonków w tym zakresie (tzw. „plan wychowawczy”), jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka (art. 58 § 1 k.r.o.). Zarówno w pierwszej jak i w drugiej sytuacji sąd może także powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego z rodziców do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka. Sąd może pozostawić władzę rodzicielską obojgu rodzicom na ich zgodny wniosek, jeżeli przedstawili porozumienie w zakresie wychowania dziecka i jest zasadne oczekiwanie, że będą współdziałać w sprawach dziecka (art. 58 § 1a k.r.o., art. 107 § 2 k.r.o.). Jak widać dyspozycje art. 58 § 1a oraz art. 107 § 2 pokrywają się. Łączy je zamierzenie, opierające się na założeniu, że pełne i prawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej przez oboje rodziców uzależnione jest od ich harmonijnego współdziałania dla jego dobra²¹.

1.3. Prawo kanoniczne

Nieco inaczej sprawa chrztu dziecka jest uregulowana w prawie kanonicznym²². Dla ukazania norm dotyczących chrztu kluczowe jest sprecyzowanie terminów, którymi określane są osoby w zależności od ich wieku.

Osoba, która ukończyła osiemnaście lat, jest „pełnoletnia” (*maior*); poniżej tego wieku „małoletnia” (*minor*) (kan. 97 § 1 KPK). „Małoletni”, przed ukończeniem siódmego roku życia, nazywa się „dzieckiem” (*infans*) (kan. 97 § 2 KPK). Jest to definicja legalna terminu „dziecko”, która – z racji znaczenia kodeksu w systemie prawa kanonicznego – jest powszechnie wiążąca w Kościele. „Dziecko” jest uważane za nieposiadające używania rozumu – to domnie-

²¹ H. CIEPŁA, *Nowelizacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z komentarzem*, Warszawa 2010, 15.

²² Zob. P. HEMPEREK, *Chrzest dzieci w praktyce i w prawodawstwie Kościoła katolickiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 29 (1982) nr 5, 45–58.

manie prawne jest nieobalalne (*praesumptio iuris ac de iure*)²³. Konsekwentnie, „dziecko” nie może wyrażać swojej woli tak, aby było to skuteczne w prawie. Wynika z tego, że o przyjęciu chrztu przez dziecko zawsze decydują jego rodzice, a nie ono samo. Co więcej, ich zgoda jest niezbędna do „godziwego ochrzczenia dziecka”. Prawo bowiem wymaga, aby zgodzili się na chrzest rodzice lub przynajmniej jedno z nich, lub ci, którzy prawnie ich zastępują (kan. 868 § 1 nr 1 KPK). Jedynie „dziecko rodziców katolickich, a nawet i niekatolickich, znajdujące się w niebezpieczeństwie śmierci, jest godziwie chrzczone, nawet wbrew woli rodziców” (kan. 868 § 2 KPK)²⁴.

Natomiast trzeba koniecznie zauważyć, że do ważności chrztu wymaga się, aby ci, którzy „po wyjściu z dzieciństwa osiągnęli używanie rozumu” sami wyrazili wolę przyjęcia chrztu (kan. 865 § 1 KPK). Przepisy bowiem o chrzcie dorosłych stosuje się także do „małoletnich” (kan. 852 § 1 KPK), przy czym „małoletnich” w kontekście chrztu nazywa się „dorosłymi” (zob. kan. 863). Chrzest udzielony bez wyraźnej zgody zainteresowanego jest nieważny. Tym samym prawo kanoniczne chroni wolę osób, które formalnie nie należą do niego (zob. kan. 204 i kan. 205 KPK), ani nie są z nim „w specjalny sposób złączeni” (kan. 206 § 1 KPK).

Należy zauważyć, że dodatkową ochroną prawną w Kościele katolickim cieszy się decyzja dziecka odnośnie wyboru obrządku. Wprawdzie zasadniczo do Kościoła łacińskiego dziecko zostaje włączone przez przyjęcie chrztu, gdy do tego kościoła należą jego rodzice lub – jeśli jedno z nich do niego nie należy – którzy zgodnie sobie życzą, by potomstwo było ochrzczone w Kościele łacińskim (kan. 111 § 1 KPK), to jednak „każdy z mających być ochrzczone, który ukończył czternasty rok życia, może dobrowolnie wybrać chrzest w Kościele łacińskim lub Kościele innego samodzielnego obrządku; w takim wypadku należy do tego Kościoła, który wybrał” (kan. 111 § 2 KPK).

2. Prawa związane z wychowaniem religijnym

Żaden z prawodawców, których wytwór działalności legislacyjnej podlega analizie w tym artykule, nie podaje definicji „wychowania” ani „wychowania religijnego”. Można jednak stworzyć taką definicję posiłkując się aktami norma-

²³ Na ten temat zob. P. KROCZEK, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2012, 158–159.

²⁴ Zob. R. SZTYCHMILER, *Prawa rodziców związane z chrztem dzieci*, „Kościoł i Prawo” (1992) nr 10, 99–124. B. ZUBERT, *Chrzest dziecka wbrew woli rodziców - próba krytycznej wykładni kan. 868 § 2 KPK 1983*, „Prawo Kanoniczne” (1996) nr 3-4, 43–64

tywnymi, doktryną oraz orzecznictwem i w ten sposób, choćby roboczo, ukazać zakres pojęcia „wychowanie”. Pod pojęciem „wychowania” można rozumieć całokształt czynności, dokonywanych głównie przez rodziców dziecka, zmierzających do wielostronnego rozwoju dziecka. Chodzi więc o rozwój fizyczny, moralny, osobowościowy dziecka poprzez pieczę nad osobą dziecka. W tym procesie wychowawczym rozwijane są i kształtowane predyspozycje intelektualne i umiejętności praktyczne, kształtowany jest światopogląd i system wartości związanych z religią oraz postawy emocjonalne. Poprzez wychowanie następuje także przygotowanie dziecka do życia w rodzinie i społeczeństwie²⁵. Bez wątpienia takie postępowanie rodziców wobec osoby dziecka, ma skutkować przygotowaniem dziecka do dojrzałego pod wieloma względami życia. Natomiast wychowanie religijne, które leży w centrum optyki tego artykułu będzie stosownym wycinkiem tego wielowymiarowego procesu.

2.1. Prawo polskie

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r. z Nicei²⁶ z protokołem dodatkowym²⁷, w art. 14 ust. 3 stwierdza m.in., że prawa rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi, filozoficznymi i pedagogicznymi mają być szanowane, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa²⁸.

Jak już wspomniano, polskie prawo realizuje tę normę i powierza sprawę religijnego wychowania rodzicom, bowiem mają oni prawo do wychowania dzieci

²⁵ Zob. np.: art. 95 § 3, art. 96 § 1 k.r.o.; wyrok NSA z dnia 31 maja 2011 r., II FSK 30/10 (LEX nr 844681); hasło: *wychowanie*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, Portal PWN, wersja 1.4, Warszawa 2003; hasło: *Child-rearing*, w: *Black's Law Dictionary*, red. B. A. GARNER, St. Paul 2004, 273; P. J. VILADRICH, *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa (kanony 1095–1107 Kodeksu Prawa Kanonicznego)*, tłum. S. Świaczny, Warszawa 2002, 321.

²⁶ Dz.U.UE. C.2007.303.1. Akty normatywne Unii Europejskiej są dostępne pod adresem <http://eur-lex.europa.eu> (dostęp 12.02.2013).

²⁷ Dnia 13 grudnia 2007 roku nastąpiło podpisanie przez Polskę Traktatu Reformującego Unię Europejską, który nadał prawny charakter Karcie. Jednakże stosowanie Karty w Polsce podlega ograniczeniom.

²⁸ Dla lepszej orientacji można jeszcze przywołać takie dokumenty jak: *Amerykańska Konwencja Praw Człowieka*, podpisana w San José dnia 22 listopada 1969 r., w: *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka*, red. M. ZUBIK, Warszawa 2008, 99–120 w art. 12 ust. 4, gwarantująca, że rodzice i, w odpowiednich przypadkach opiekunowie, mają prawo zapewnić swoim dzieciom lub podopiecznym wychowanie religijne i moralne zgodnie z ich przekonaniami, czy też: *Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów*, uchwalona w Nairobi dnia 27 czerwca 1981 r., w: *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka*, red. M. ZUBIK, Warszawa 2008, 121–131 w art. 18 ust. 1: „rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa. Będzie ona chroniona przez Państwo, które będzie troszczyło się o jej fizyczne i moralne zdrowie oraz art. 18 ust. 2: „Państwo będzie miało obowiązek wspomaganie rodziny, która jest strażnikiem moralności i tradycyjnych wartości uznanych przez społeczeństwo”.

zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi (art. 48 Konstytucja RP, art. 96 k.r.o.). Jest to sposób korzystania z wolności sumienia i wyznania (art. 2 nr 4 u.g.w.s.w.²⁹). Takie działanie jest prawem rodziców (zob. np.: art. 27, art. 43 § 3, art. 58 § 1 k.r.o.), które muszą uszanować zarówno organy państwa (art. 18 ust. 1 u.s.p.k.k.³⁰), jak i Kościoły i inne związki wyznaniowe. Organizacje te, realizując swoje cele, mogą nauczać religii oraz wychowywać religijnie dzieci i młodzież, lecz zgodnie z wyborem dokonany przez ich rodziców lub opiekunów prawnych (art. 53 ust. 4 Konstytucja RP, art. 20 ust. 1 u.g.w.s.w.; art. 18 ust. 1 u.s.p.k.k.).

Prawo do wychowania religijnego potomstwa zgodnie z własnymi przekonaniami w sprawach religijnych mieści się w zakresie władzy rodzicielskiej, którą posiadają rodzice (zob. art. 92–112 k.r.o.), i którą sprawują, aż do chwili osiągnięcia pełnoletności przez dziecko (art. 92 k.r.o.). Oznacza to, że decyzje rodziców, podobnie jak to miało miejsce w sytuacji chrztu świętego, są dla dziecka zobowiązujące, winno ono bowiem posłuszeństwo tym, którzy tę władzę sprawują (95 § 2 k.r.o.).

Przykładowo wykonywanie przez dziecko praktyk religijnych jest uzależnione od woli rodziców. Prawo jedynie zabezpiecza możliwość skutecznego wyrażenie woli w tym zakresie przez rodziców. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską³¹ w art. 13 stanowi, że „dzieciom i młodzieży katolickiej przebywającym na koloniach i obozach oraz korzystającym z innych form zbiorowego wypoczynku zapewnia się możliwość wykonywania praktyk religijnych, a w szczególności uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta”. Podobne rozwiązania prawne zawiera u.s.p.k.e.³² w art. 21 ust. 1: „dzieciom i młodzieży wyznania ewangelicko-augsburskiego, przebywającym w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, sanatoriach, prewentoriach i szpitalach, zapewnia się prawo do uczestniczenia w nauczaniu religii oraz udziału w nabożeństwach i innych praktykach religijnych” oraz ust. 3: „dzieciom i młodzieży korzystającym ze zorganizowanych form wypoczynku wakacyjnego zapewnia się prawo uczestniczenia w nabożeństwach i wykonywania innych praktyk religijnych”³³.

²⁹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz. 155 z późn. zm.).

³⁰ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.).

³¹ Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

³² Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 73, poz. 323 z późn. zm.)

³³ Zob. Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w sprawie warunków zapewnienia prawa wykonywania praktyk religijnych i uczestniczenia w nauczaniu religii dzieciom i młodzieży wyznania ewangelicko-augsburskiego, przebywającym

Gdy chodzi o wychowanie religie w formie katechezy to prawo dziecka do niej jest zabezpieczone poprzez art. 12 ust. 1 Konkordatu, w którym „uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych”.

Gradację skuteczności w prawie woli dziecka w podejmowaniu decyzji o katechezie można prześledzić w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty³⁴ oraz w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach³⁵. W art. 12 ust. 1 wspomnianej ustawy oraz w § 1 nr 1 rozporządzenia stanowi się, że w publicznych przedszkolach, w szkołach podstawowych i gimnazjach organizuje się, w ramach planu zajęć przedszkolnych, naukę religii na życzenie rodziców (opiekunów prawnych). Natomiast w szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych - na życzenie bądź rodziców (opiekunów prawnych), bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu religii i etyki decydują sami uczniowie. Życzenie, o którym mowa w ust. 1, jest wyrażane w „najprostszej formie oświadczenia, które nie musi być ponawiane w kolejnym roku szkolnym, może natomiast zostać zmienione” (§ 1 nr 2 Rozporządzenie z 1992).

2.2. Prawo kanoniczne

Prawo kanoniczne traktuje wychowanie chrześcijańskie jako prawo wiernych (kan. 217), z którego nie są wyłączone dzieci. Definicja bowiem wiernego zawarta w kan. 204 i 205 KPK nie zawiera żadnego ograniczenia wiekowego. Wierni przez sam chrzest są powoływani do prowadzenia życia zgodnego z doktryną ewangeliczną, a takie przygotowanie i uformowanie jest możliwe dzięki wychowaniu. Tego prawa nie można więc wiernych pozbawić. Nie może tego uczynić ani władza kościelna ani świecka.

Prawodawca Kościoła katolickiego podkreśla rolę rodziców w wychowaniu, którzy przed innymi mają obowiązek słowem i przykładem formować dzieci w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego. Podobny obowiązek spoczywa na

w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, sanatoriach, prewatoriach i szpitalach z dnia 28 listopada 1995 r. (M.P. z 1995 nr 66 poz. 743).

³⁴ Dz.U. Nr 95 poz. 425, z późn. zm.

³⁵ Dz.U. Nr 36, poz. 155, z późn. zm. (=Rozporządzenie z 1992 r.).

tych, którzy zastępują rodziców oraz na chrzestnych (kan. 774 § 2 KPK). Także realizacją tego prawa do wychowania religijnego jest katecheza. Prawo do niej musi być zabezpieczone przez prawowitą władzę kościelną, choć jej obowiązek należy do wszystkich członków Kościoła, w części każdemu właściwej (kan. 774 § 1 KPK). Należy nadmienić, że władzy kościelnej podlega katolickie nauczanie i wychowanie religijne przekazywane w jakichkolwiek szkołach, także państwowych. Jest rzeczą Konferencji Episkopatu wydać w tej sprawie ogólne normy, a do biskupa diecezjalnego należy kierowanie tą dziedziną i czuwanie nad nią (kan. 804 § 1 KPK).

W tym miejscu trzeba dodać, że dziecko jest zasadniczo zobowiązane do posłuszeństwa tym, którzy za jego proces wychowania, w tym także, co oczywiste wychowania religijnego odpowiadają. Ten obowiązek wychowanka jest oparty na IV Przykazaniu Bożym (zob. Wj 20, 2–17, Pwt 5, 6–21). W kan. 98 § 2 KPK nakazano, aby w wykonywaniu swoich uprawnień osoba małoletnia podlegała władzy rodziców lub opiekunów. Dopiero bowiem osobie pełnoletniej przysługuje pełne wykonywanie jej uprawnień nadanych przez prawo kanoniczne (kan. 98 § 1 KPK). Wyjątek od tej normy stanowią sprawy, w których małoletni na podstawie prawa Bożego lub prawa kanonicznego jest wyjęty spod władzy rodziców lub opiekunów. W literaturze przedmiotu jako jedną z takich sytuacji podaje się przykładowo rozkaz wydany wychowankowi łamania prawa Bożego lub prawa kościelnego, czy sytuacje zagrożenia wiary podopiecznego poprzez akatolickie wychowanie lub sytuacja konfliktu o istotne sprawy duchowe lub związane z nimi bezpośrednio. W takich okolicznościach możliwy jest wówczas sprzeciw małoletniego wobec rodzica czy opiekuna. Będzie to sprzeciw legalny, do którego ma on prawo. Można także powiedzieć, iż ma on także obowiązek takiego nieposłuszeństwa³⁶. Wówczas władza rodziców czy opiekunów doznaje wyraźnego ograniczenia. Małoletni na mocy prawa Bożego jest wyjęty spod władzy rodziców³⁷. Taki sprzeciw nie jest dostępny dzieciom, bowiem, zdaniem prawodawcy, apriorycznie nie mogą one racjonalnie wyrażać woli (zob. kan. 97 § 2 KPK).

³⁶ Zob. szeroko o tym P. KROCZEK, *Rodzicielstwo w aspekcie prawnym – analiza porównawcza prawa kanonicznego i prawa polskiego*, w: *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*, red. M. Duda, Kraków 2010, 54–56.

³⁷ J. SYRYJCZYK, *Troska Kościoła o katolickie wychowanie dzieci w kanonicznym prawie karnym*, „Prawo Kanoniczne” 30 (1987) nr 3–4, 227.

2.3. Prawo luterańskie

Synod, czyli organ prawodawczy Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, przykłada dużą rolę do wychowania religijnego. W art. 88 nr 1 PS zawarto nakaz, którego adresatem są duchowni, iż „należy nieustannie zachęcać rodziców i chrzestnych do szczególnej troski o religijne wychowanie dziecka, zwłaszcza w pierwszych latach życia”. Podaje się przy tym konkretne formy i metody takiego religijnego wychowania. Należą do nich „modlitwy i śpiew nad i z dzieckiem, opowiadanie historii biblijnych, lektura „Przyjaciela Dzieci”, Szkołka Niedzielną, a zwłaszcza udział w nabożeństwach” oraz dążenia do nadania charakteru religijnego ważniejszym momentom życia dziecka (art. 88 nr 2 PS).

Zgodnie z zasadą *verba docent, exempla parabit* Synod podkreśla wagę i konieczność osobistego świadectwa życia religijnego. „Nauczanie kościelne organizowane przez Kościół wypływa z nakazu Chrystusowego „czyńcie uczniami moimi... chrzcząc... i nauczając...” (Mt 28, 19–20). Rodzice i rodzice chrzestni powinni słowem i przykładem kształtować pozytywny stosunek dziecka do zorganizowanego nauczania kościelnego, nabożeństw i życia ogólnoparafialnego i Kościoła” (§ 89 PS).

Co ciekawe, wychowanie religijne powierzone zostało także trosce organu parafii, jakim jest Rada Parafialna. Do jej właściwości bowiem należy m.in. troska o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży (art. 33 nr 5 ZPW). Podobne zadanie wypełnia proboszcz parafii (art. 36 nr 2 ZPW).

3. Podsumowanie

Ochrona praw dzieci związana ze chrztem świętym i wychowaniem chrześcijańskim istnieje zarówno w prawie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, w prawie Kościoła rzymskokatolickiego oraz w regulacjach prawa polskiego. Jednak tylko prawo kanoniczne zawiera normy chroniące wolność przyjęcia chrztu osób, które nie mają pełni praw w określonym porządku prawnym. Ochrona woli podmiotu prawa w prawie kanonicznym jest tak daleko posunięta, że czynność konwencjonalna, czyli udzielenie chrztu świętego, dokonana bez zgody przyjmującego chrzest jest od początku nieważna w sensie prawnym oraz nieskuteczna w sensie teologicznym. Tym samym podkreślone zostało to, że chrzest święty zajmuje fundamentalne miejsce w teologii wspólnej całemu chrześcijaństwu, a w przypadku osób, które mogą rozpoznać jego znaczenie dobrowolne przyjęcie chrztu jest wyrazem ich wiary. Akt wiary z własnej swej natury ma

charakter dobrowolny, stąd też nikogo wbrew jego woli nie wolno do przyjęcia wiary przymuszać (DH³⁸ 10). Z kolei ochrona woli dziecka przed wychowaniem religijnym, które mogą narzucać jego rodzice została uwzględniona tylko w prawie polskim, gdy chodzi o katechizację dziecka. Prawo kanoniczne dopuszcza sprzeciw dziecka jedynie w sytuacjach, w których woła rodziców nakazywałaby łamanie prawa Bożego. Prawo luterańskie nie zajmuje się tym wcale.

Legal Status of the Children in the Context of the Sacrament of Baptism and Religious Education

Summary

Rights of the children, due to their importance, are protected in the international law, Polish law and in law of the Churches and other religious organizations. The paper presents an analysis of the regulations of the Evangelical-Augsburg Church in Poland, the Roman Catholic Church and Polish law in context of the sacrament of baptism and religious education and upbringing of the minors. Although the legal status of the minors is of special character in comparison with other groups or communities, there are many differences between the ways in which the three legislators apprehend the rights of the children.

Słowa kluczowe: dzieci, małoletni, edukacja, rodzice, chrzest, Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce, Kościół Rzymskokatolicki,

Keywords: children, minors, education, parents, baptism, the Evangelical-Augsburg Church in Poland, the Roman Catholic Church.

³⁸ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMNICUM VATICANUM II, *Declaratio Dignitatis humanae de libertate religiosa*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), 929–941; tekst łacińsko-polski: Sobór Watykański II, *Deklaracja Dignitatis humanae o wolności religijnej*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1986, 629–659.